

	prav:		
Quarnerno	Quarnero	Romanja	prav:
Gačkopolje	Gacko Polje	Moravice	Romanija
Imotskipolje	Imotsko Polje	Otočac	Moravica
Zrmanja	Zrmanja	Vitoroz	Otočac
Duvanjskopolje	Duvanjsko Polje	itd.	Vitorog

Nekaj napak je tudi na zemljevidih, pri katerih včasih manjka legenda. Tu in tam avtor napačno piše osebna imena: Devoko namesto Deroko; Detlefson namesto Detlefsen; Gabrovac namesto Gabrovec; Katačić namesto Ka-tičić; Peterson namesto Petersen.

Tudi mnogi citati so napačno napisani, zlasti pri sestavkih z naslovi v slovanskih jezikih (posebno v bibliografiji). Prim. tudi str. 510: pri Barb manjka naslov studije; pri Bauer na str. 511 manjka navedba publikacije. Tiskovne napake niso pogoste.

Serija, v kateri je izšlo W. delo, se imenuje »History of the Provinces of the Roman Empire«. Ali lahko napišemo zgodovino province? Na eni strani imamo neorganske, slučajne, neenakomerno ohranjene in nesistematične vi-re, na drugi strani pa vkljub upoštevanju določenih enot prebivalstva, vendarle zgolj enoto, ki sloni na vsakokratnih vojaških, upravno-tehničnih in eko-nomskih danostih. Spričo tega dejstva je lažje govoriti o razvojni liniji kot o zgodovini v pravem pomenu besede. V tem smislu je — duhovito — tudi Wil-kes izpeljal svojo nalogo in prav zato ni predložil »zgodovine«, ampak nam bolj ali manj spretno prikazal tok dogodkov in nanizal tematske analize, pri čemer pa je vendarle opazna jasna tendenca, podati vsaj začasno sintezo. Za-radi tega je knjiga s stališča historično zainteresiranega bralca preobširna in zlasti kompozicijsko neuravnovešena (poglavje: arhitektura, umetnost, umetna obrt na primer enostavno manjka), vendar je tako za zgodovinarja kot arheo-loga silno važna in zelo uporabna. Izdajateljem moramo biti hvaležni, da so jo privzeli v serijo. Nekaj pa redaktorjem težko oprostimo: nadvse potrebna serija je nudila izvrstno priložnost, da bi z njo dobili zemljevide provinc, iz-delane po enotnih kriterijih, a te priložnosti niso izkoristili.

J. Šašel

Emil Čerškov, *Municipium DD kod Sočanice*. Dissertationes et mo-nographiae 10 (1970) Pristina—Beograd, Muzej Kosova ter Arheološko društvo Jugoslavije, velika 8°, 89 str., 21 tab., 4 priloge, povzetek v angl.

Kotlino Kosovega ob zgornjem Ibru loči od dolinskega bazena ob srednjem Ibru malone neprehodna ibarska klisura. In tako med 27 km oddaljenima Kosovsko Mitrovico, ki je glavno mesto Kosovega, in Sočanico, ki je središče dolinskega bazena, razen vodne poti in konjskih stez ni nobene direktne ko-munikacije. Z najbližjo in v tem področju iz davnine glavno karavansko potjo Primorje—Makedonija, ki je vezala Kosovsko Mitrovico z Novim Pazarjem po grebenu Rogozne, je bil sočaniški sektor povezan z 10 km dolgim priključ-kom čez Plakaonico že v antiki, kot kažejo ostanki mostu čez Ibar in Čerškova rekognosciranja. Druga linija, ki je Sočanico vezala s svetom, je tekla vzdolž Ibra in prestopila v bazen Zapadne Morave. Slednje področje je malo pre-iskano, iz njega je znano le naselje pri Rudnici, kjer je na spomeniku CIL III 14606 omenjen *centurio officinarum*, sekcijski šef rudnega revirja, ter drugo pri starem rudarskem naselju Bela Stena, kjer so naleteli na rimsko nekro-polo (str. 70).

Vse navedeno ozemlje je bogato rud (svinec, srebro, zlato) in spada danes pod rudarsko upravo Treptče. Pred turško dobo, ki je pomenila korak nazaj v organizaciji rudarske dejavnosti, so ga upravljali srbski samostani in srbska kraljevska hiša. V področju Rogozne in Kopaonika in med njima, kjer leži Sočanica, so na številnih mestih vidna nasipališča žlindre, kupi nabrane rude, jalovina. Rudniške raziskovalne ekipe so 1926 samo na platoju Zminjaka ugotovile nasipališče s še 33.000 tonami svinčeno-cinkove rude (6 % svinca, 2,8 % cinka, 155 g/t zlata; prim. V. Simić, Istorijски razvoj našeg rudarstva [1951] 224). Ugotovile pa so tudi sisteme rimskih galerij, odkopov, zračnikov,

odtočnih kanalov (neobj.). Nekateri menijo, da je to rudno področje najboga-tejše te vrste na Balkanu in da je v njem ostalo največ sledov nekdanjega izkoriščanja.

Sledov prazgodovinske in, kar nas bolj zanima, helenistične poselitve Č. ne omenja. Ni verjetno, da je ni bilo, zlasti še, ker kaže dokaj nedvoumno na prastaro rudarsko dejavnost tik pred helenizmom izredno najdišče Novi Pazar sam, tako z južno-italsko kot grško robo in seveda avtohtono komponento; prim. Dj. Mano-Zisi ter Lj. Popović, *Der Fund von Novi Pazar*. 50. Ber. BRGK, 1969, 191—208.

Čerškovo je uspelo dokazati, da je bilo izredno bogastvo glavni vzrok za nastanek organiziranega rudarskega naselja v Sočanici sredi Dardanije koncem 1. ali začetkom 2. stoletja, s čimer sovpada omemba *metalla Dardanica* na Trajanovih kovih. O. Davies, *Ancient Mining in the Central Balkans*. *Revue internationale des études balkaniques* 3, 1937-38, 407 je *metalla Dardanica* napak lokaliziral v območje v srednjem veku znamenitega rudarskega centra Kratovo, ki pa ne leži več na dardanskem področju.

Umljivo je, da so mogočne ruševine ob Sočanici vkljub odročni legi razmeroma zgodaj sprožile zanimanje — že ob koncu 17. stoletja, kolikor lahko sodimo — posebej, ker je dajal napis na sočaniškem sarkofagu CIL III 8297 (hranjen v Kadijačkem Hanu na Rogozni, 10 km od vasi) z omembo dekuriona *mun(icipi) DD* upanje, da skrivajo kratice ime tega mesta. Tako je menil med drugimi tudi A. Buday v: *Régészeti kutatás Albániában* Dolgozatok (Kolozsvár) 9, 1918, 52. V sotočju Sočanske Reke z Ibrom, to je, 1 km proti jugu od vasi Sočanica, je okrog 30 ha (300.000 m²) rimskih ruševin, ki jih je lokalno prebivalstvo od nekdaj izkoriščalo kot kamnolom. Njih središčni sklop so ljudje imenovali Luká, onega ob Ibru pa Čivutan, kar izvaja A. Popović v *Godišnjici Nikole Čupića* (Beograd) 26, 1907, 145 iz latinske oznake *civitas*. Danes so ruševine pokrite s travniki in njivami, poleg njih teče od leta 1930 železniška proga Skopje—Kraljevo.

Dejansko so že starejša rekognosciranja pokazala nekaj urbanističnih podrobnosti — most čez Ibar, rudarski sektor s topilnimi pečmi, vodovod — ter satelitska naselja, (1) 3 km SV na vrhu Sokoljače — že v masivu Kopao-nika — 9.000 m² obsežne ruševine, obdane z močnim obzidjem, (2) 2 km J na desni Ibrovi terasi ruševinski kompleks na prostoru, imenovanem Bresje, to je pri vasi Slatina, odkoder je poznan napis ILJug 69 z omembo beneficianske postaje *M() Dard()*, (3) ob Vučanski Reki, 1 km JZ, na kompleksu imenovanem Anina, ca. 4.000 m² obsežen pravokotno obzidan ruševinski sklop. Sate-litska naselja se krijejo s sledovi rudarjenja, ki so v območju Sočanice kon-centrirani predvsem na treh mestih, (1) v območju Sokoljače, (2) v območju vasi Slatina, ter (3) na planini Rogozni, tu predvsem v bližini vasi Plakaonica.

Med leti 1956 in 1965 je Muzej Kosova in Metohije finansiral obsežna son-dažna raziskovanja celega kompleksa, v njegovem centralnem delu pa vrsto sistematičnih izkopavanj, ki jih je vodil E. Čerškov.

Sondiranja so pokazala, da je mesto pravokotno zasnovano, da vodijo de-kumani V—Z, *cardines* S—J, obzidja doslej niso ugotovili, Č. se nagiblje k mnenju, da ga ni bilo. Pokazalo se je, da leži forum (25 × 38 m) — s podolž-nim portikom na levi in desni — na vzhodnem robu ruševinskega sklopa, ob Sočanski Reki sami in da je orientiran S—J. Vhod vanj je iz južnega portika, ki teče ob dekumanu, skozi 3,60 m širok portal. Nasproti temu portalu se na severni strani celotnega kompleksa dviga masiv templja iz začetka 2. stoletja. Na levi in desni podolžni stranici foruma pa stojita poslopji z identičnim tlo-risom (16 × 43 m veliki) iz začetka 3. stoletja, z močnimi zidovi. V vsakem od obeh poslopjij nosita dve vrsti stebrov, ki tečeta po sredi prizemne hale, nad-stropje ali ostrešje. Vsako poslopje ima dva vhoda, namreč z dekumana in s foruma. Č. je interpretiral poslopji za *horrea*, kar preseneča, ker se ne sklada z normalnim redom. Svojo interpretacijo je utemeljeval z nekaj analogijami po trdnjavah, ki so za civilno zasnovano naselje neustrezne paralele. Možnosti za razlago imamo dve, (1) da ne gre za administrativni forum, marveč za enega tržišč, kar se mi ne zdi verjetno zaradi najdbe Jupitrove are pred templjem (ki jo omenja samo v angl. povzetku); oziroma, (2) da imamo pred

sabo trgovsko-forumski prostor (bogate najdbe kovinskih izdelkov), mestno-upravne uradne prostore in morda baziliko.

Pod nivojem obeh stavb so odkrili ostanke starejših gradenj, ki spadajo morda k forumu iz 1. stoletja (?).

Južno pred forumom, a vzhodno od njegove osi in tudi drugače orientirano je bilo izkopano podolžno apsidalno poslopje (55×16 m), ki so ga poimenovali *basilica urbana* in stavili v pričetek 4. stoletja. Njena usmerjenost sama kaže na kasni čas, ko mestni raster ni bil več urbanistični zakon. Na kasni čas izgradnje kaže tudi zidna tehnika, ki je — kot spričujejo fotografije — neskrbna. Menim, da smemo govoriti o starokrščanski stavbi, morda — zaradi velikosti — o stolnici iz 5. stoletja. To misel približuje — kolikor lahko od daleč sodimo — tloris sam, kasna izgradnja in predvsem najdba bronastega križa iz 6. stoletja (str. 41, ni upodobljen). Ohranjena sta zgolj dva kraka (9×4 cm), ki se širita proti koncema in se končujeta z okroglimi nastavki. V križ je vrezana kontura oranta z dvignjenima rokama, oblečenega v togo.

Cerkev je stala na ruševinah starejših term, ki so jih izkopavanja zajela zgolj sondažno in spadajo v 2. stoletje.

SV od foruma, na levem bregu Sočanske Reke, je bil na prostoru obsežnem 6.500 m^2 , ugotovljen metalurški sektor mesta z vodno kanalizacijo, ostanki svinčene žlindre in talinimi pečmi. Raziskave tu so bile zgolj orientacijske, izkopavanja morajo še slediti.

Ob severni, južni in zahodni mestni izpadnici je bilo ugotovljenih troje nekropol.

Ime in status naselja. V tem odstavku se je avtor na nejasen način odločil za poimenovanje *municipium D() D(ardaniae)*, pričakovali bi in z analogijami epigrafske abreviaturne tehnike je podkrepljena razvezava okrajšav v *municipium D(ar) d(anorum)*. Mislim, da skepsa, ki jo izraža glede razvozljave okrajšav F. Papazoglu v delu Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (1969) 151 tako zaradi navedenega kot zaradi napisov na Trajanovih rudniških kovih in drugih epigrafskih spomenikov (glej niže), ni utemeljena. Vse drugo, kar piše Č. v tem poglavju — opiraje se na fragmentirano bazo (Spomenik 71, 1931, 217), kjer je napak in nesmiselno čitati zadnjo vrstico *l.d.d.co(lon)iae)*, kot delata Vulić in on, marveč *co(lonorum)*, dalje, na bazo z napisom za Gordijana III (str. 64, št. 11) kjer je omenjen *proc.mmd,ordo colonor(um)*, kar zgrešeno dopolnjuje in interpretira, ter na napis (str. 65 št. 15), ki so ga Antinou posvetili *coloni arg(entariorum)*, dodal bi in razpoložljivi prostor to dopušča *Dardanicarum* — o hkratnem obstoju dveh mest, namreč »kolonije libertine« in *municipia*, dalje, o prokuratorju *m(etallorum) m(unicipi) D() D(ardaniae)* itd., je neosnovano. Enako večina epigrafskih dopolnitev in interpretacij (npr. str. 64, št. 12, fragment, ki ga neutemeljeno stavlja v leto 157 in objavlja tako, da je vsaka sanacija onemogočena; str. 65, št. 13 se glasi prav *M. N(ovellius) M. f. Qui(r)ina Montan(us)* itd.; str. 65, št. 14 dopolnjevanje docela zgrešeno; str. 66, št. 16 basis je postavljena v čast Karakale, spada v leto 216, ne 157), ki so tudi s formalnega vidika povsem neustrezne. Enako šibek je oris organizacije rudniškega procesa. Pripombe k templju in kultu Antinoa bazirajo na zastarelih leksikalnih člankih, novejša literature ne upošteva.

Zgrešeno je tudi sklepanje, da je naselje propadlo v epohi konstantinskih vladarjev, zavračajo ga že zgolj navedene arheološke najdbe.

Prim. tudi tiskovne napake! Dalje, načrti so brez orientacije, brez legend, brez oznake stavb (kje so stavbe A, B, C na forumu?), na geografski karti ni vseh v tekstu omenjenih krajevnih oznak, manjka tudi situacija antičnih ostalin v municipiju (kje so peči, kje leži Čivutan, kako tečejo ulice, vodovod), o katerih je govor.

Prav, pietetno in pomembno je, da se je po tragični smrti Emila Čerškova posebna redakcija odločila izdati njegovo pionirsko in nadvse važno delo. V račun je treba vzeti dejstvo, da vodja teh težavnih in tematsko redkih izkopavanj teksta ni več sam redigiral. Marsikatero nejasnost, dvoumnost ali medlost bi z lahkoto odpravil. Težje pa je odpustljivo in nikakor ni v skladu s pieteto, da je redakcija nadvse površno oblikovala — prvič — realije (najdbe, opise, risbe), pri čemer bi bilo potrebno samo eno dopolnilno potovanje v Ko-

sovo in Metohijo, in — drugič — dopustila, da so se pod videzom analize vključila neustrezna delno fantazijska sklepanja, o katerih je danes vsaka debata odvisna (zgoraj sem nekatere zgolj nakazal). S tem ni naredila usluge požrtvovalnemu pokojnemu raziskovalcu.

Tudi *Ulpianum* leži blizu bogatega rudnega področja. Vendar mesto ne živi — tako kot municij pri Sočanici — izključno od njega. In prav to je s študijskega vidika evropskega rudarstva nadvse važno in zanimivo. Jugoslavija ima na razpolago za raziskovanje do neke meje edinstveno rudarsko naselje. Rezultate, ki bi jih znanosti s tem študijem dala, si danes, ko o teh plasteh, socialnih in ekonomskih razmerah tako rekoč ničesar ne vemo, niti predstavljati ne znamo. Izkopavanja bi morala financirati naša rudarska služba in bi s tako mecensko gesto pomagala razvoju proučevanja zgodovine rudarstva in se hkrati pietetno poklonila svojim pionirjem na tem prostoru, kar ji pred svetom gotovo ne bi bilo v sramoto. Emil Cerškov je nakazal pot in orisal kaj smemo na kraju pričakovati.

J. Šašel

Peter Petru, *Hišaste žare Latobikov*. Situla. Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani 11, Ljubljana 1971, 8°, 189 str., 42 sl., XXV tabel.

Med zanimivimi predmeti, ki jih hranijo naši muzeji, so gotovo takomenovane hišaste žare, lončene posode v obliki koč ali šotorov z vhodom, nekatere tudi z oknom. Če pa na vrhu kaže včasih podoba ptiča (petelina). Izkopali so jih v grobovih, ki spadajo v čas od 1. do 3. stoletja n. e. Skozi 'vrata' so tedanji prebivalci vstavljali kalcinirane ostanke sežganih svojcev.

Žare te nenavadne oblike se pojavljajo tako redko, da vzpodbujajo k analizi. To je v svojem delu opravil Peter Petru, ki mu je uspelo pokazati, da so najdišča koncentrirana skoraj izključno na tisti dolenski prostor, za katerega se da po drugih virih spet dokazati, da so ga v omenjenem času poseljevali Latobiki, prejkone keltske plemo. Petru skuša odgovoriti tudi na vprašanje, odkod oblika in zamisel, izdelati žaro v obliki hiše (ali šotorov). Pri iskanju oblikovnih in predvsem idejnih analogij — ki bi jih bilo potrebno ostro ločiti, česar avtor ne stori s potrebno doslednostjo — poseže v evropski prazgodovini do neolitika. Hišaste žare analizira v nadaljnjem s tehnično-produkcijskega in dekorativnega vidika. Analizira družbeni položaj uporabnikov hišastih žar in sicer na osnovi grobnih pridatkov in v primerjavi teh z inventarjem drugih sočasnih grobov na Dolenjskem. V zaključnem poglavju se posveča problemom, kdo so Latobiki sploh bili, v kakšnem okolju so živeli, kdo so bili njih sosedje in kaj bi se dalo dognati iz njihove zgodovine do avgustejskega obdobja.

Kompozicija ni jasno izdelana, vprašanja in analize se prepletajo brez pravega zaporedja, zato tudi naslednji kritični prikaz, s katerim bi rad opozoril ne le na pozitivne strani, ampak tudi na pomanjkljivosti, ki so se vtihotapile v delo in na ne dovolj osnovane trditve, ki so v zadnjih poglavjih mestoma apodiktčne, ne kaže logičnega reda, ker sem sledil toku knjige.

Pomembnost Petrujevega dela je v tem, da je tako glavnega kot marsikatega stranskih problemov rešil in da ta rešitev pomeni dobrodošel zgodovinski rezultat za obdobja, ki so skopa s podatki. Arheološke analize, ki so ob tem nanizane, dajejo vrsto ali delnih rešitev ali nudijo vpogled v problematiko, ki se še odpira bodočim proučevalcem, posebej na področju primitivne religije. Tako je spričo teh dejstev teža kritičnih pripomb mnogo manjša in to me navdaja s pomirljivo zavestjo.

Na čelu sta seznam kratic (manjka: ČSAV, DiS, EoWa, Ha, LT, RGZM, SAZU, TIR; ni povedano, kje je izšlo: S. Petru, Antično steklo [str. 78 op. 191] ter M. Rostovec, Une tablette votive [str. 94 op. 294]) in predgovor, v katerem je med drugim povedano, da je delo okrajšana disertacija, ki je bila branjena 1966 na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Avtor označi, v koliko in v čem je disertacijo priredil za tisk. Pregled dosedanjega raziskovanja je izčrpen (str. 9—14), skoraj preveč, spričo neznatnega rezultata, do katerega so stari prišli. Naslednji odstavek (»Najdišča in gradivo«, str. 14—52) predstavlja katalog gradiva, pri čemer je treba omeniti razveseljivo dejstvo, da je avtorju uspelo